

ZŠ HUSOVA, ÚSTÍ nad LABEM

Autoři

Veronika Horáková
Lucie Hruběšová
Vasil Kostin
Michaela Palková
Petr Ploner
Martin Špet
Jakub Štván
Veronika Vedralová

Pedagogické vedení

Mgr. Bc. Martina Svobodová

V únoru roku 2011 jsme dostali nabídku účastnit se práce na projektu „Stopy totality“. Začali jsme na něm tedy aktivně pracovat. Absolvovali jsme přednášku o orální historii se studenty FF UK. V březnu jsme se poprvé vydali do Městského archivu Ústí nad Labem. Setkali jsme se s panem ředitelem PhDr. Kaiserem a s ním jsme probrali, jak pracovat v archivu a jak spolupracovat s pamětníky. Vyprávěl nám o 50. letech, o „Akci K“ a o perzekuci zemědělců a i o tom, jak celé toto období probíhalo na Ústecku. Dozvěděli jsme se také o vysílání Rádia Svobodná Evropa. Pan dr. Kaiser nám rovněž sdělil, že se v archivu nachází paměti pana Antonína Štědronského, který byl v 50. letech z politických důvodů léta vězněn. V závěru naší práce Vás s částí deníku seznámíme. Později jsme archiv navštívili ještě dvakrát. Jednou jsme pořizovali fotokopie zmíněného deníku, podruhé jsme si prohlíželi písemnou pozůstalost pana Štědronského.

Poté nastala asi nejtěžší část naší práce, sehnat pamětníka. Po několika neúspěšných pokusech se nám to podařilo. V červnu jsme se poprvé setkali s pamětnicí paní Marií Chalupovou, která nám své zážitky převyprávěla. Její příběh Vám nyní předkládáme.

STOPY TOTALITY

Neobyčejný příběh obyčejné ženy

Příběh paní Chalupové

Bed zátčením

Zátčení

Věsní

Opět na svobodě

Děkujeme paní Chalupové, paní dr. Kaiserové i všem dalším zúčastněným za jejich ochotu, spolupráci a čas, který nám věnovali.

ZŠ a ZUŠ Husova 349/19, Ústí nad Labem

Autorský tým:
Jiří V. Hořák, Veronika Horáková, Lucie Hruběšová, Vasil Kostin, Michaela Palková, Petr Ploner, Martin Špet, Jakub Štván, Veronika Vedralová

Pedagogické vedení:
Mgr. Bc. Martina Svobodová

Logo: **ESF evropský fond pro rozvoj lidských zdrojů**, **EVROPSKÁ UNIE**, **INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ**, **OP VK**, **OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost**

Logo: **Čapkovský ústav**

ZŠ HUSOVA, ÚSTÍ nad LABEM

Setkání se studenty FF UK – březen 2011

Publikováno 07/10/2011 na stopytotality.org

Naše škola se přihlásila do projektu Stopy totality. Abychom měli vůbec představu o tom, co znamená pojem komunistická totalita, přišli nás navštívit dva vysokoškoláci, kteří studují historii.

V první části setkání nám vyprávěli o komunismu, o tom, co se v období komunistické diktatury dělo a jak lidé v tomto období trpěli a byli pronásledováni. V druhé části setkání nám pouštěli prezentaci o obecné a orální historii, ve které bylo spoustu užitečných rad, jak např. vybrat dobrého pamětníka, jak s ním udělat rozhovor, jaké otázky klást či neklást nebo také jaké materiály jsou vhodné k použití. Na závěr nám vysvětlili, jak vést svůj projektový deník, a dali kolovat knihu a časopis. Každý z nás si z toho něco přečetl. Bylo to velmi zajímavé. Hlavně časopis, kde byl rozhovor s pamětníkem. Byla to pro nás taková malá inspirace a rozhodli jsme se, že bychom také takový rozhovor mohli udělat. Ale záleží na tom, zda nějakého pamětníka seženeme. Všichni samozřejmě doufáme, že ANO.

Toto setkání se nám velice líbilo. Jsme rádi, že jsme se s vysokoškoláky mohli sejít a zeptat se jich na jakékoliv otázky.

MOTIVAČNÍ OTÁZKY

Pro základní školy

- 1) Jak byla po únoru 1948 postižena rodina paní Chalupové?
- 2) Jak dlouho byla paní Chalupová držena ve vazbě?
- 3) Jaké podmínky vládly ve vazbě a jaké ve vězení?
- 4) Jak zněl původní rozsudek nad paní Chalupovou a jak byl později změněn?
- 5) Co dělala paní Chalupová po návratu z vězení?

Doplňující otázky pro střední školy

- 1) Podle jakého paragrafu byla paní Chalupová odsouzena?
- 2) Kdo byl Štěpán Gavenda?
- 3) Či popravě byla paní Chalupová nepřímo přítomna? Jak ji popisuje?

ZŠ HUSOVA, ÚSTÍ nad LABEM

„Prostě se nemůžu smířit s myšlenkou, že pro nic za nic lidi popravovali.“ Životní příběh paní Marie Chalupové

Paní Marie své mládí strávila v malé obci Liboměřice v kopcovité krajině Železných hor jižně od Chrudimi. Rodina byla početná, Marie měla ještě pět sourozenců a její rodiče hospodařili. Jako soukromí zemědělci však po roce 1948 v rámci kolektivizace zemědělství o statek i hospodářství s višňovým sadem přišli. Museli se vzdát i svých koní. Pro rodinu paní Marie bylo toto období velice těžké, protože rodičům stát nevyplácel žádný důchod. Po dvou letech jim bylo alespoň povoleno sklízet a prodávat višně z jejich vlastního sadu.

„... Pak přišel rok 1948 a najednou jim všechno vzali, o co se snažili celá léta, kde pracovali. Tak z nich najednou byli úplní žebráci, protože ani tatínek, ani maminka neměli ani korunu důchodu. Kdyby je jejich syn, můj bratr, u kterého žili, nežil, tak by asi umřeli hladu. Nikoho nezajímalo, že nemají z čeho žít...“

Paní Marie se rozhodla vzdorovat režimu, který vůči její rodině postupoval nespravedlivě. V srpnu roku 1949 ji bezpečnostní orgány zatkl a odvezly do pražské vyšetřovací vazby v **Bartolomějské ulici** – tzv. Čtyřky. Na tuto budovu a bolestivé výsledky později vzpomínalo mnoho politických vězňů a vězeňkyň. Podle tehdejších zákonů nesměl být zadržený bezdůvodně umístěn ve vazbě déle než 48 hodin, realita ale byla odlišná. Paní Marie se z Bartolomějské dostala až po několika měsících. Ani jí kruté výsledky neminuly. V té době už pro ni bylo navrženo obvinění z vyzvědačství, za které se v tehdejším Československu podle zákona č. 231/1948 udělovaly vysoké tresty.

Paní Marii pak převezli do pankrácké věznice. V té době zde podle předem připraveného scénáře probíhal politický monstrproces se skupinou **Milady Horákové**. Podobné procesy probíhaly v Sovětském svazu i v dalších státech střední a východní Evropy, kde komunistické strany získaly rozhodující podíl na moci. Milada Horáková byla 27. června 1950 popravena a stala se symbolem poučkových justičních vražd v Československu.

Paní Chalupová si na noc, kdy k popravě došlo, dosud živě vzpomíná:

„Byla popravena Milada Horáková. Bylo to kruté. Tenkrát mě dali na švadlárnu, bylo nás tam asi

Bartolomějská ulice

Krutými výsledky nechvalně proslulá věznice a vyšetřovací vazba Státní bezpečnosti sídlila přímo v pražském centru, nedaleko místa studentských protestů v roce 1989. Ve věznici s dvěma desítkami cel se na přelomu 40. a 50. let tísnily stovky zadržených, včetně žen. Právě toto zařízení se stalo jedním ze symbolů brutality Státní bezpečnosti a zdejší podmínky si v ničem nezadaly s vyšetřovacími praktikami gestapa v nacistickém Německu či NKVD v Sovětském svazu.

ZŠ HUSOVA, ÚSTÍ nad LABEM

dvaadvacet a my jsme věděly, že ta poprava bude. To bylo ráno ve čtyři hodiny. Kolem bloku, kde byla švadlárna, vodili vězně na popravu. My jsme nespaly celou noc. Jak jsme uslyšely psy a kroky po písku – cesty byly vypískované – tak jsme všechny klekly a modlily jsme se. Všechny, co jsme tam byly. Bylo to hrozný....“

Samotnou paní Chalupovou soudili ve skupině s agentem-chodcem Štěpánem Gavendou, který byl napojen na jednu z československých zpravodajských skupin na území západního Německa. Rozsudek pro paní Marii zněl: trest smrti. Měla ale „štěstí“, její trest se později změnil na 15 let odnětí svobody.

Štěpán Gavenda dostal rovněž trest smrti, později zmírněný na doživotí. V roce 1952 ale **Gavenda utekl** se skupinkou vězňů ze slovenského „Alcatrazu“ – pevnostního vězení v městečku Leopoldov. Mezi uprchlími byl rovněž Josef Chalupa, snoubenec paní Marie. Gavenda i Chalupa utekli do západního Německa, Gavenda se ale už v říjnu 1952 snažil do Československa vrátit a byl znovu zatčen. Tentokrát následoval nejvyšší trest bez milosti a Gavendův život skončil roku 1954 popravou.

Práce žen ve věznicích v 50. letech

Odsuzováním politických vězeňkyň vzrostl v 50. letech počet žen ve vězeňských zařízeních v Československu. K náplni jejich denního režimu patřila samozřejmě i práce. Podmínky v jednotlivých zařízeních se lišily, rozhodně však nikde nebyly jednoduché. Vězeňkyně musely kupříkladu pracovat pro některé továrny, do nichž byly rozmisťovány v rámci tzv. pracovních útvarů. Byly i věznice, které měly spíše charakter pracovních táborů. Patřily k nim například slovenské Želiezovce, kde vězeňkyně pracovaly mj. na zpracování tabáku. Vězněné ženy později vzpomínaly, že na ubikaci byla pro několik desítek lidí jedna kama, baráky byly plné štic a v zimě či v deštivém období jim často mundúr nestačil ani uschnout. Není divu, že se tam objevovaly epidemie vážných chorob. Odsouzené se musely hlásit číslem, byla tam i korekce. V Želiezovcích, podobně jako např. v Pardubicích, byly spolu s politickými vězeňkyněmi i vězeňkyně kriminální a ženy odsouzené za prostituci. Dozorci pak často schválně soustřeďovali odsouzené jeptišky a prostitutky na společné cely.

Dr. Milada Horáková před soudem

Proces s Miladou Horákovou

Čtyři tresty smrti, čtyři doživotí a několik dalších dlouholetých trestů. Taková je bilance vykonstruovaného politického monstrprocesu se „spikleneckou skupinou“ Milady Horákové. Ta byla bývalou poslankyní Československé národně socialistické strany a také významnou bojovnicí za rovnoprávnost žen. Milada Horáková se po únoru roku 1948 rozhodla neemigrovat a navázala kontakty s národně socialistickými politiky v exilu. V září roku 1949 byla zatčena Státní bezpečností, která pod vlivem sovětských poradců připravovala „odstrašující“ politický proces.

Obžalovaní členové skupiny byli při výsledcích podrobeni psychickému a fyzickému týrání, své výpovědi se museli naučit nazpaměť podle předem určeného scénáře. Hlavní líčení probíhalo od 31. května do 8. června 1950. K soudu v té době docházelo mnoho rezolucí, které žádaly nejpřísnější potrestání obžalovaných. Propagandistický aparát režimu pracoval na plné obrátky, autobusy do soudní síně svážely „publikum z lidu“. I přes nesmírný nátlak si obžalovaní do poslední chvíle zachovávali své morální zásady. Poslední slova Milady Horákové zněla: „Padám, padám, tento boj jsem prohrála, odcházím čestně. Miluji tuto zem, miluji tento lid, budujte mu blahobyť. Odcházím bez nenávisti k vám. Přeji vám to, přeji vám to.“ Justiční vražda Milady Horákové byla vykonána 27. 6. 1950 na dvoře pankrácké věznice v Praze.

ZŠ HUSOVA, ÚSTÍ nad LABEM

Vstupní brána věznice v Leopoldově

Útěk skupinky vězňů z věznice Leopoldov

Vojenská pevnost ze 17. století ve slovenském Leopoldově, kde si po roce 1948 odpykávalo trest mnoho politických vězňů, platila za vězení, z něhož se nedá uniknout. Mohutné hradby stavby byly zadrátovány, další bezpečnostní opatření se nacházela pod nimi, včetně tzv. ostřelovacího pásma, v němž mohl být každý potenciální narušitel zastřelen.

Přesto se v roce 1952 skupině šesti vězňů podařilo z Leopoldova utéct. Jednalo se o Pravomíla Rajchla, Josefa Černého, Josefa Chalupu, Štěpána Gavendu, Jaroslava Bureše, Josefa Heřmanského a Johna Hvastu, Američana slovenského původu. Plán útěku byl následující – postupně hloubili v hradbách díru, kterou maskovali vrácením části vytěženého materiálu zpět. Pro silný zápach v okolí hloubeného otvoru se jim dařilo pokračovat v práci, aniž by si ostraha věznice čehokoli povšimla, možná ukolébaná vědomím „nedobytnosti“ věznice. Útěk skupiny byl naplánován na 24. 12. 1951, Gavenda však ten den byl v korekci. Bylo zvoleno náhradní datum 2. 1. 1952. Tehdy do věznice nastoupil nový velitel a Leopoldov přecházela pod ministerstvo národní bezpečnosti.

Vězni počkali na pátou hodinu odpolední, kdy končila směna, odevzdávalo se pracovní nářadí a shodou okolností také po železniční trati v bezprostřední blízkosti věznice projížděl rychlík. Prolezli vyhloubeným otvorem, skočili dolů a rozběhli se směrem k trati a řece Váh. Dozorcům nějakou chvíli trvalo, než útěk zjistili, to už se skupině podařilo z nejbližšího okolí věznice uprchnout. Po odhalení útěku byl vyhlášen poplach. Uprchlíci se mezitím rozdělili. S pomocí úkrytů místního obyvatelstva, které doslova riskovalo vlastní život, se bezpečnostním orgánům nepodařilo uprchlíky dopadnout. Většina z nich se různými cestami dostala na Západ, avšak Štěpán Gavenda se rozhodl ze západního Německa vrátit pro Johna Hvastu, který se jim ztratil ve slovenských lesích. Hvastovi se nakonec podařilo uchýlit se na americkou ambasádu v Praze, Gavenda byl ale zadržen při pokusu překročit hranice mezi NDR a Československem. 28. června 1954, přesně čtyři roky a jeden den po popravě Milady Horákové, se stejným trestem naplnil i osud Štěpána Gavendy.

ZŠ HUSOVA, ÚSTÍ nad LABEM

Příběh Antonína Štědranského

V Městském archivu Ústí nad Labem se nacházejí paměti pana Antonína Štědranského, bývalého učitele, který působil na mnoha školách v okolí našeho města, v Radešíně, Chlumci, Trmicích, Krásné Lípě a Řehlovicích.

Pan Štědranský již nežije, ale v archivu je k dohledání jeho písemná pozůstalost, a to včetně jím sepsaných vzpomínek. Jeho paměti doposud nebyly vydány a mapují jeho působení na Ústecku, jeho zatčení, výslechy a následná věznění v průběhu 50. let až do amnestie.

Celá tato kniha má 491 stran strojopisu a nese titul *Vězeň na Bytízi, osudy politického vězně z let padesátých aneb Vzpomínky na budoucnost*.

My jsme z jeho zápisů prostudovali úvodní kapitoly věnované jeho působení na školách v okolí našeho města, jeho zatčení, prvním výslechům na oddělení StB v Ústí nad Labem. Dále víme, že pan Štědranský byl ve vyšetřovací vazbě v Litoměřicích, následně byl vězněn na Pankráci, odsouzen byl v roce 1951 na 11 let. Prošel pracovními lágry Jáchymov a Bytíz a roku 1960 byl amnestován.

Právě očekáváním amnestie a propuštěním z Bytíže celá kniha pamětí začíná:
(str. 4):

... Tak nastala pro Tonda poslední noc na Bytízi. Už ani neměl chuť spát, jen vzpomínat na domov, kam se měl příštího dne vrátit, na ty chvíle, kdy ho ve čtvrtek 10. května sebrali a na zvláštní „štěstí“, že jedenáctka, tj. číslo 11, provázelo ho celou dobu. Vždyť 11. května odváželi jej z Budějovic do Ústí, 11. června vezli jej z Ústí do Litoměřic, 11. července z Litoměřic zpět do Ústí, 11. srpna poslal první dopis načerno domů, v jedenáctém měsíci, v listopadu, měl soud a dostal 11 let. 11. prosince poprvé sfáral jako horník, 11. května r. 53 odvezli ho z Jáchymova na Bytíz, kde fáral na šachtě č. 11 a konečně ho potká ta jedenáctka zítra, kdy opustí koncentrák a vrátí se na svobodu, sice okleštěnou, ale přece jen svobodu. V uších mu ještě zněly melodie písní, to jak se Moraváci a Slováci těšili na návrat domů, a usnul.

Celá kniha pamětí je psána v er-formě, pan Štědranský o sobě hovoří jako o Tondovi, její čtení je poutavé a mrazivé. Autorovi se podařilo zachytit atmosféru 50. let, strach lidí z vládnoucí moci, ale i snahu jednotlivců nenechat si všechno líbit. Dnešním čtenářům mnohé z věcí, které popisuje, připadají až neskutečné. Čteme, nechápeme zvláště, kterou uplatňovali mocní na občanech svého vlastního národa, a o to více si uvědomujeme, jak stateční někteří lidé byli. I paní Chalupová, i pan Štědranský zmiňovali, že velký podíl na tom, že přežili strádání v lágrech a věznicích, měla víra. Návrat domů, do Veselí nad Lužnicí, kde žili jeho rodiče, o tom rovněž vypovídá:

ZŠ HUSOVA, ÚSTÍ nad LABEM

(str. 8):

... Po návratu se konečně osmělil zabouchat na vrata. Nemusil dlouho čekat, za chvíli se objevil otec a s radostnou tváří ho vítal. Na otázku, co je s maminkou, odpověděl, že je již také vzhůru a že ho čeká. „Čekáme tě již několik dní,“ promlouval otec, „hned jak jsme se dozvěděli o amnestii. S námi mluvili někteří lidé a vyprávěli, že ten a ten se již vrátil, takže čekáme už jen na tebe.“ To byl Tonda již v pokoji a vrhnul se matce okolo krku. „Má drahá maminko,“ šeptal, „konečně ses mě dočkala, už tě nikdy neopustím.“

Za ta léta máti zestárla, byla z ní hotová babička s třesoucíma se rukama a hlasem. Nebyla to ona žena, již opouštěl, tak ji nemoc a jeho věznění sebralo, že byla jako pára nad hrncem. Přece se ho však dočkala, přece si ho každodenními vzpomínkami a modlitbami vyprosila.

Od roku 1946 působil pan Antonín jako učitel na měšťanské škole v Chrášťanech, v únoru 1948 byl přeřazen na národní školu v Radešíně u Ústí nad Labem. Ještě v zimních měsících byl přeřazen znovu, tentokrát do Chlumce, po celou tuto dobu zároveň i dálkově studoval historii na FF UK. Jeho studium však bylo po komunistickém převratu přerušeno. Na FF probíhaly „prověrky“ a pan Antonín k dalšímu studiu nedostal doporučení.

Dalším místem jeho pedagogického působení byly Trmice a poté – velmi krátce – Řehlovice. To už se blížilo jeho zatčení. Pan Štědronský sepsal leták na podporu rodin zatčených politických vězňů. Poté co odjel domů k rodičům, byl u nich v domku zatčen.

(str. 64)

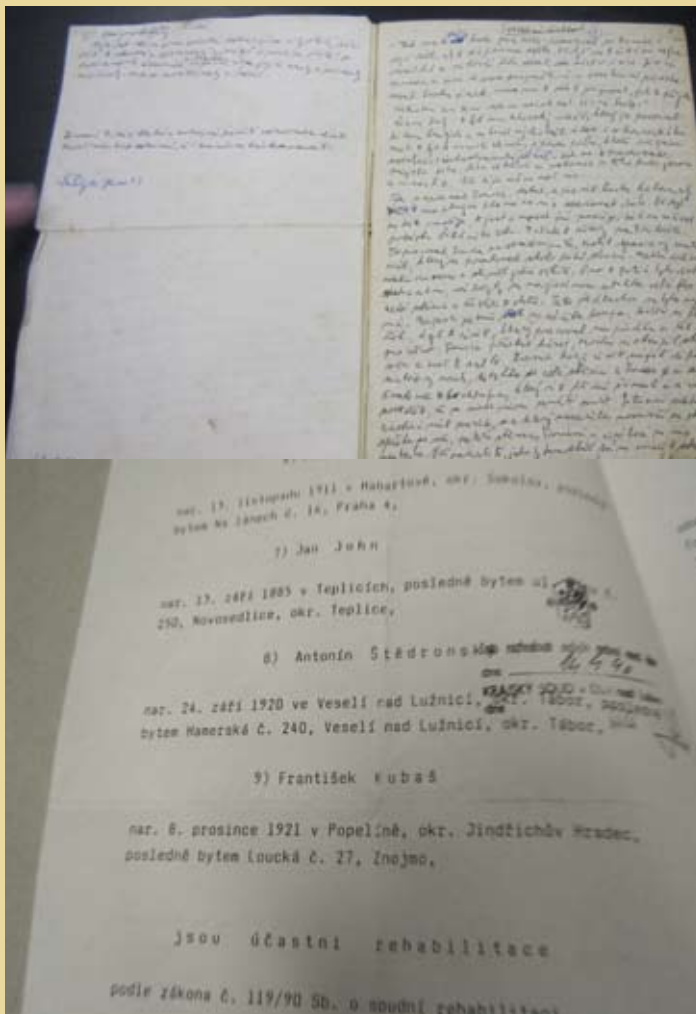
Mohlo být asi k půl desáté večer, když venku někdo zabouchal na vrata. Sestra vyskočila, s baterkou v ruce se běžela podívat, kdo nás to v noci vyrušuje. Za chvíli se vrátila a povídala mi: „Jsou tam nějakí páni a chtějí s tebou mluvit.“ Vyvalil jsem oči, kdo by se mnou, a to ještě v noci, chtěl mluvit, ale to se již otevřely dveře do kuchyně, v nich se objevily postavy čtyř chlapů, vrazili dovnitř, zamířili rovnou ke mně a první z nich spustil: „Vy jste pan tenaten?“ Ještě než jsem stačil odpovědět, hned k tomu dodával: „Pane, jste zatčen, víte proč!“ Druhý chlap na mne zařval: „Ruce od těla!“ Třetí mne chytnul s tím čtvrtým za ruce a už jsem cítil na ruku náramky. Ten první opět kázal: „Tak spadla klec! Kde máte uschovaný revolver?“ Nevěděl jsem dosud, co se to děje, tušil jsem jen, že nastalo to, o čem jsem psával. Nadcházel čas oběti a vykoupení. Ten první, patrně jejich kápo, zase rozkazoval: „Kde máte kufr, co jste s ním včera přijel? Přineste jej sem!“ To již poroučel sestře. Ta odešla do pokoje, vrátila se s mým kufríkem a já jsem strnul: vždyť uvnitř pod papírem jsem měl uloženy ony letáky, které mi skorotický farář vyťukal na stroji. Estébák hrábnul do kufru, vytáhla odtud hrst letáků a pravil: „Tak to bychom měli!“ Mezitím další dva odešli prohledat pokoj, lépe řečeno hledat revolver. Samozřejmě nemohli nic takového najít, když jsem něco podobného nikdy neměl a neskrýval.

Následující stránky pamětí jsou již věnovány popisu života ve vazební věznici a poté v lágrech. Myslíme si, že tyto paměti by si zasluhovaly pozornost historiků. Jedná se o unikátní a detailní zpracování událostí, které zasáhly a zcela změnily život pana Štědronského, ale nejen jeho, nýbrž i jeho rodiny, a podobný osud stihl i další stovky lidí nespravedlivě odsouzených v politických procesech 50. let.

ZŠ HUSOVA, ÚSTÍ nad LABEM

ZŠ HUSOVA, ÚSTÍ nad LABEM

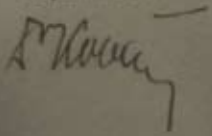

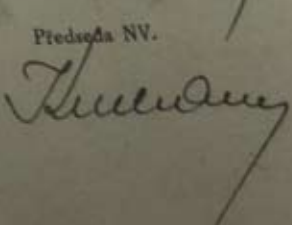
V únoru roku 2011 jsme dostali nabídku účastnit se práce na projektu „Stopy totality“. Začali jsme tedy na projektu aktivně pracovat. V březnu jsme se poprvé vydali do Městského archivu Ústí nad Labem. Setkali jsme se s panem ředitelem PhDr. Kaiserem a s ním jsme probrali, jak pracovat v archivu a jak spolupracovat s pamětníky.

Pan dr. Kaiser nám rovněž sdělil, že se v archivu nachází paměti pana Antonína Štědronského, který byl v 50. letech z politických důvodů léta vězněn. Později jsme archiv navštívili ještě dvakrát. Jednou jsme pořizovali fotokopie zmíněného deníku, podruhé jsme si prohlíželi písemnou pozůstalost pana Štědronského.

OSVĚDČENÍ O STÁTNÍ A NÁRODNÍ SPOLEHLIVOSTI.

Místní národní výbor ve Veselí n. Luž. osvědčuje, že

pan Š t ě d r o n s k ý Antonín nar. dne 24. 9. 1920
v Mezimostí n. Než. pol. okres Třeboň
příslušný do Veselí nad Lužnicí pol. okres Třeboň
zaměstnání učitel bytem v Veselí n. Lužnicí 240/II
je podle výsledku provedeného šetření státně a národně spolehlivý.

Tajemník NV.

Předseda NV.

ZŠ HUSOVA, ÚSTÍ nad LABEM

Poté nastala asi nejtěžší část naší práce – sehnat pamětníka. Po několika neúspěšných pokusech se nám to podařilo. V červnu jsme se poprvé setkali s pamětnicí paní Marií Chalupovou, která nám své zážitky převyprávěla.

ZŠ HUSOVA, ÚSTÍ nad LABEM

ZŠ HUSOVA, ÚSTÍ nad LABEM

